

Núria Capdevila
Jordi Longás

La intervenció socioeducativa amb petita infància i famílies vulnerables:

Anàlisi dels projectes *Espais familiars 0-3* del programa CaixaProinfància

Resum

L'article presenta l'avaluació del disseny de 34 espais familiars 0-3 anys de diferents entitats col·laboradores del Programa CaixaProinfància ubicades en 9 ciutats del territori de l'Estat espanyol. S'analitzen les característiques dels projectes socioeducatius amb petita infància i famílies en risc en les seves dimensions epistemològiques, metodològiques i de format. Mitjançant metodologia qualitativa i una selecció prèvia d'indicadors s'ha realitzat l'anàlisi exhaustiva dels dissenys o documents lliurats per a la seva aprovació per part de l'entitat promotora del programa. L'estudi revela, a nivell de disseny, l'expansió progressiva del treball en xarxa i de la participació dels usuaris en els projectes, però identifica també mancances en l'avaluació i els plans de treball estructurats.

Paraules clau:

Petita infància, Família, Espais familiars, Vulnerabilitat, Avaluació del disseny, Vincle, Parentalitat positiva, Resiliència

La intervención socioeducativa con pequeña infancia y familias vulnerables: Análisis de los proyectos *Espacios familiares 0-3* del programa CaixaProinfancia

El artículo presenta la evaluación del diseño de 34 espacios familiares 0-3 años de diferentes entidades colaboradoras del Programa CaixaProinfancia ubicadas en 9 ciudades del territorio del Estado español. Se analizan las características de los proyectos socioeducativos con pequeña infancia y familias en riesgo en sus dimensiones epistemológicas, metodológicas y de formato. Mediante metodología cualitativa y una selección previa de indicadores se ha realizado el análisis exhaustivo de los diseños o documentos entregados para su aprobación por parte de la entidad promotora del programa. El estudio revela, a nivel de diseño, la expansión progresiva del trabajo en red y de la participación de los usuarios en los proyectos, pero identifica también carencias en la evaluación y los planes de trabajo estructurados.

Palabras clave:

Pequeña infancia, Familia, Espacios familiares, Vulnerabilidad, Evaluación del diseño, Vínculo, Parentalidad positiva, Resiliencia

Socio-educational Intervention with Young Children and Vulnerable Families: Analysis of the *Espais familiars 0-3* projects run under the CaixaProinfancia programme

This paper presents the evaluation of the design of 34 0-3 Years Family Spaces run by different entities involved in the CaixaProinfancia Programme in 9 cities in different parts of Spain. It analyses the characteristics of socio-educational projects with young children and families at risk in terms of their epistemologies, methodologies and formats. A qualitative methodology and a preliminary selection of indicators were used in an exhaustive analysis of the designs or documents submitted for approval by the promoter of the programme. At the level of design the study reveals the progressive expansion both of team working and of user participation in the projects, but also identifies gaps in assessment and in the structured work plans.

Keywords:

Young children, Family, Family spaces, Vulnerability, Design assessment, Bond, Positive parenting, Resilience

Com citar aquest article:

CAPDEVILA, N.; LONGÁS, J. (2013).

"La intervenció socioeducativa amb petita infància i famílies vulnerables: Anàlisi dels projectes *Espais familiars 0-3* del programa CaixaProinfància". *Educació social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 52, p. 65-87

- El programa CaixaProinfància té per finalitat lluitar contra la pobresa i l'exclusió social de la infància i l'adolescència (0 a 16 anys) –i de les seves famílies– mitjançant una acció socioeducativa integral. És una iniciativa de l'Obra Social de Fundació “la Caixa”, implementada l'any 2008 a les 11 ciutats o nuclis urbans més poblats d'Espanya, mitjançant la col·laboració de més de 320 entitats socials organitzades en 31 xarxes. L'actual programa és el resultat d'un procés d'acció-reflexió que ha permès la seva redefinició i ampliació des d'una lògica sistèmica. Així, l'oferta de serveis, activitats i béns que actualment es posa a disposició de les famílies i els infants participants es basa en una acció d'acompanyament social de qualitat, reforç educatiu, accions de lleure, suport psicoterapèutic, atenció i suport educatiu a les famílies, i promoció de la salut, la higiene i l'alimentació infantil.

El programa parteix de la “profunda convicció de l'existència de potencialitats de creixement, canvi i millora en tota persona i família, aposta per les capacitats de nens, nenes i adolescents, fonamenta l'orientació positiva a favor de la resiliència de les persones, promotora i ambiciosa en les seves metes, que ha d'acompanyar tota acció socioeducativa en qualsevol context i realitat amb independència del grau de vulnerabilitat” (Obra Social “la Caixa”, 2011: 16). I, segons el seu *Model de promoció i desenvolupament integral de la infància en situació de pobresa i vulnerabilitat* es reconeixen 14 principis rectors que han de guiar tots els subprogrames i accions que el componen (figura 1).

Figura 1. Principis rectors del Programa Caixaproinfància

1. La pobresa com a categoria que amaga una realitat múltiple, complexa i diversa.
2. Cada nen, nena i la seva família tenen possibilitats de millora i desenvolupament.
3. Tot programa o actuació ha de partir d'una correcta avaluació de les necessitats i potencialitats de la població destinatària i del seu context.
4. L'acció socioeducativa ha de basar-se en un treball sistèmic i integral.
5. El nen, la nena i l'adolescent són el centre de l'acció del programa.
6. La família és la unitat de treball preferent i a la qual s'ha de recolzar per a desenvolupar la seva autonomia.
7. L'acció amb els nens, les nenes i les seves famílies ha de respondre a un pla de treball estandarditzat, basat en l'estudi de cada situació i l'acompanyament personalitzat.
8. L'acció amb les famílies i els nens, nenes i adolescents ha de comptar amb referents tècnics estables.
9. El desenvolupament de plans personalitzats per a cada nen, nena i família requereix el treball de diferents professionals que han d'estar coordinats entre si de forma eficaç.

10. L'adequat funcionament del programa suposa promoure la xarxa d'entitats vinculades a cada territori.
11. Les finalitats i els objectius de l'acció socioeducativa que promou el programa s'enforteixen mitjançant les sinergies amb altres programes de l'Obra Social "la Caixa", així com amb altres iniciatives que es desenvolupin al territori.
12. El voluntariat complementa el procés d'acompanyament que realitzen els tècnics, actuant coordinadament i reforçant el compromís i la motivació de nens, nenes, adolescents i famílies.
13. El programa requereix la formació continuada i la innovació per assegurar i augmentar la seva qualitat.
14. La millora del programa s'ha de fonamentar també en la supervisió i l'avaluació contínua i d'impacte.

Font: Obra Social "la Caixa" (2011).

En l'actual marc de creixent interès per les necessitats educatives de la petita infantesa i el corresponent reconeixement científic, el programa Caixa-Proinfància ofereix a les entitats la possibilitat de crear recursos específics, anomenats *Espais familiars 0-3*, que donin suport a la parentalitat positiva i l'enfortiment de la resiliència de les famílies en situació de pobresa i vulnerabilitat que tenen infants de 0 a 3 anys.

La història de l'atenció a la infància en edats prèvies a l'escolaritat obligatòria mitjançant recursos i/o institucions es vincula, inicialment, a les situacions de desemparament i, més recentment, a la necessitat de conciliar la vida laboral i familiar arran del desenvolupament de les classes mitjanes i l'accés generalitzat de la dona al món del treball. En les tres darreres dècades, aquest fet comú en les societats occidentals, explica l'emergència de nombroses iniciatives privades i públiques destinades a atendre i, cada vegada més, a educar els infants entre 0 i 3 anys al nostre país. I diem cada vegada més perquè encara no hem arribat al reconeixement total de l'infant entre 0 i 3 anys com a subjecte de dret, entre ells el de l'educació i la salut relacional (Convenció sobre els drets de l'infant, 1989), de forma que encara és massa freqüent fins i tot entre professionals l'assimilació de l'acció socioeducativa en aquestes edats dins del paraigua de l'assistencialisme. En qualsevol cas, els nivells de rendes són determinants en l'accés de moltes famílies a aquests recursos, quelcom que avui representa un factor d'iniquitat o exclusió educativa precoç (Martínez i Albaigés, 2011). Com afirmen Barudy i Marquebreucq (2009: 55), "*nadie puede negar hoy que una relación afectiva –nutritiva– y establecida lo más precozmente posible resulta vital para el desarrollo de la infancia*".

Encara no hem arribat al reconeixement total de l'infant entre 0 i 3 anys com a subjecte de dret

La insistència a millorar l'educació a l'etapa 0-3 es justifica en la importància cabdal dels primers mesos de vida en el desenvolupament de l'infant i la seva personalitat. La personalitat es construeix en la proximitat i el vincle

amb les persones cuidadores i l'entorn proper. A través d'aquesta relació es canalitzen els sentiments, les emocions, descobertes, inseguretats, dubtes i, al mateix temps, s'aprèn a vincular-se de tal manera que esdevé fonamental per a les relacions futures. "Els nens aprenen a relacionar-se, fonamentalment, a partir de les relacions que estableixen en el marc familiar. I en el transcurs de la vida les persones tendeixen a reproduir els models que han interioritzat en la seva infantesa" (Thió, 2003: 57), essent determinants els models de relació viscuts durant els primers mesos de vida. Aquest vincle inicial, aquesta relació de suport –generalment coberta per la mare– ha de vetllar per donar resposta a les necessitats bàsiques de descans, de moviment, d'alimentació i higiene; també ha d'iniciar el treball per a la seva autonomia, tot respectant-ne els ritmes, acceptant una separació positiva, escoltant les demandes emergents i promovent el joc com a forma de desenvolupament i mitjancer amb els iguals. Com afirma Piaget (1977: 116), *"la evolución afectiva y social del niño obedece a las leyes de ese mismo proceso general, ya que los aspectos afectivos, sociales y cognoscitivos de la conducta son, en realidad, indisociables"*.

Tot i els avenços socials que han generat un major repartiment de rols en les famílies de les últimes dècades, encara es constata que sovint la dona assumeix un major rol de cuidadora i el pare pren un paper més secundari en els primers mesos de vida dels infants. No obstant això, ambdós són els últims responsables de la cura i les relacions amb els petits, i cal vetllar –també des de la societat en general– perquè pare i mare assumeixin de forma adequada, amb respecte i confiança cap als menors, aquest encàrrec (Botbol, 2008, Juul, 2004; Thió, 2003; Constitució espanyola, 1979; Llei sobre mesures de protecció dels menors desamparats 7/1991; Llei dels Drets i Oportunitats de la Infància 14/2010). Afirmem, seguint Rosich (2001: 28), que *"la familia constituye la mejor escuela de los sentimientos, al tener un papel decisivo en la configuración de la personalidad de los individuos. Como escuela de sentimientos la familia es irremplazable"*.

I, en conseqüència, quan projectem l'acció socioeducativa en contextos de vulnerabilitat, ens interpel·la preguntar-nos què ha de passar quan les diferents circumstàncies interfereixen i impedeixen a alguns pares i mares fer-se càrrec correctament dels infants petits i assumir aquest paper de referents en la seva educació emocional. La Llei 14/2010 en el seu article 8 de protecció contra els maltractaments ens diu que "les administracions públiques han de vetllar per la protecció dels infants i els adolescents en el cas de mal ús de la potestat parental, tutelar o de la guarda, i també perquè els pares, els titulars de la tutela o els que en tenen la guarda disposin de les oportunitats i dels mitjans d'informació i formació adequats per a ajudar-los a complir llurs responsabilitats envers els infants i adolescents". És doncs la societat i els seus poders públics en representació els qui són els últims responsables del benestar infantil i els qui han d'oferir possibilitats per a la millora de la situació de risc.

Són diversos els factors que afecten uns pares fins al punt de no poder respondre correctament a les responsabilitats que els són atribuïdes. Models de relació autoritaris, pèrdues i ruptures, històries de violència intrafamiliar, problemes d'addiccions, situacions de pobresa extrema i exclusió o embarassos precoços poden determinar dificultats severes en la cura i la protecció dels petits. Segons Barudy i Dantagnan (2010) caldrà potenciar l'aprenentatge de competències parentals per tal d'apropar-se al màxim a la parentalitat sana i ben tractant, entesa des del punt de considerar els nens i nenes com a subjectes de dret i com a centre d'una atenció empàtica, responsable i afectuosa.

És en aquesta línia que dins del subprograma *Apoyo educativo familiar*, *CaixaProinfancia* va obrir un procés de selecció de projectes *Espais familiars 0-3* durant l'any 2011 i que s'han implementat durant aquest curs passat. D'aquesta manera, les diferents línies de suport a la família s'han ampliat també a les situacions inicials de risc, tal com formula la Llei 8/2002 de 27 de maig de mesures de protecció als menors desamparats, prioritzant el treball al territori, per a procurar la millora global de la situació mantenint junts tots els membres que la conformen, i només en cas extrem i necessari separar els fills dels seus pares. Si es treballa amb la família quan es troba en una situació de vulnerabilitat, oferint-li eines per a apoderar-la, aquesta serà més capaç de trobar camins de sortida del procés en què es troba immersa i aconseguirà aproximar-se així a una situació de major estabilitat i benestar de tots els seus membres. La iniciativa *Espais familiars 0-3* assumeix la necessitat d'organitzar des de la iniciativa social aquest suport –en diferents territoris i de forma raonablement econòmica i sostenible– a famílies que necessiten reforçar les seves competències de criança i habilitats parentals, tot enfortint un vincle saludable mare-fill/a. Es tracta d'oferir ajut, orientació i assessorament a les famílies amb accions concretes, o bé establir programes socioeducatius perquè assoleixin capacitats i estratègies alternatives per a la cura dels seus fills per tal d'exercir bons processos preventius i evitar situacions de major risc social, treballant alhora aspectes emocionals clau en els adults com la millora de les relacions socials i l'establiment de xarxes informals de suport. (Llei 14/2010 dels Drets i les Oportunitats de la Infància i Adolescència; Pla d'atenció integral a la infància i adolescència, 2010; López i Escudero, 2003).

Caldrà potenciar l'aprenentatge de competències parentals per tal d'apropar-se al màxim a la parentalitat sana i ben tractant

La conseqüència d'aquest enfocament de mirada global i sistèmica, com a forma coherent d'atendre el desafiament educatiu de la complexitat (Morin, 2001), demana que els espais familiars 0-3, a més de la seva orientació específica envers les necessitats pròpies de l'etapa i els hipotètics participants, consideri els principis axiològics que el mateix marc general del programa recull (figura 1). Aquests, que operen com a referents teòrics del nostre treball, han d'estar presents de forma explícita en el disseny dels projectes d'acompanyament socioeducatiu amb famílies 0-3, a més de la programació específica que correspon. I han de ser contemplats per, al menys, les raons següents, que expliquen també l'interès de l'avaluació investigativa sobre els dissenys que hem realitzat.

- a. Els professionals, i per tant els projectes que dissenyen, han de *respectar i confiar en les possibilitats* de millora dels pares, en els possibles canvis i modificacions que poden fer en les seves conductes que permetran l'adquisició de més habilitats parentals i una major aproximació afectiva amb els fills. Com diu Bollnow citat per Pagès (2005), cal que l'educador s'autoexposi sense reserves al subjecte amb què està treballant i hi dipositi la confiança total que li permeti avançar cap algun camí, reconeixent-ne la incertesa i la inseguretat que això li provoca. Totes les famílies tenen potencialitats que, desenvolupades, serviran per afrontar els obstacles i encarar els canvis necessaris (López i Escudero, 2003).
- b. El treball i la seqüència d'activitats prevista s'ha d'estructurar com a *procés clarificador*. La relació amb la família no s'explica sense la fita de la millora que es vol aconseguir, quedant clar el procés que se seguirà, la família disminuirà l'angoixa i permetrà que liderin activament el seu propi procés d'autonomia. "Cal que tinguem present la tendència dels treballadors socials a extreure conclusions generals a partir d'observacions parcials i breus, i a utilitzar patrons d'anàlisis rígids i lineals. És necessari realitzar hipòtesis relacionals, que han d'incloure el paper i la participació de cada un dels membres, i que poden explicar allò que passa a la família. [...] Cal valorar les capacitats i habilitats de la família per poder millorar la seva situació, veure si es mobilitzen a partir del reconeixement de les seves dificultats, i si s'observa una voluntat de canvi" (Comellas, 1996: 84).
- c. És necessari disposar de *professionals reflexius i experts*, evitant les dinàmiques "actuadores" per repensar les pràctiques quotidianes, amb capacitat d'anticipació i planificació, en col·laboració amb altres professionals i immersos en processos continus de reflexió sobre la pràctica (Riberas, Vilar i Pujol, 2003). Professionals que coneguin a fons el sistema de protecció implantat al país i conscients de les pràctiques que asseguren la cobertura dels drets i deures de les persones, així com aquelles que afegeixen majors dificultats i entrebancs a les persones participants, a vegades causants d'estrès, desordre, inseguretat i dolor no controlats en les famílies i que poden desencadenar més riscos. Barudy (2010) exemplifica algunes d'aquestes pràctiques que podrien desencadenar fins i tot maltractament institucional: deteccions tardanes de situacions de maltractaments, prolongació excessiva dels processos diagnòstics, síndrome del "piloteig", falta de programes estructurats per a la rehabilitació de les competències parentals, insuficiència de recursos, etc. Evitar-ho demana que professionals i projectes harmonitzin l'acció segons els recursos existents i les necessitats reals de les famílies.
- d. Tanmateix, es necessari plantejar els projectes des de la *perspectiva interdisciplinària*, connectant professionals de disciplines diferents i oferint nous enfocaments, fugint en tot moment de la generació de recursos compartimentats o segmentats. Però a la vegada que cal donar resposta des

de la complementarietat i col·laboració entre recursos i professionals que es consideren mútuament imprescindibles (Vilar, 2008), s'ha d'evitar el caos i el desordre per a la família, prioritzant la figura del tècnic referent que concentra el nucli de la informació de tots els processos que s'estan duent a terme, que és estable en el temps i que coneix en profunditat la situació (Programa CaixaProinfància, 2011).

- e. També és precís reconèixer la proposta de treball des de la *proximitat i vinculació al territori des del nou paradigma de treball en xarxa*. Les pràctiques professionals dirigides a la millora de l'entorn social, el barri, el districte, la població, etc., tenen uns efectes més directes sobre l'organització i les dinàmiques familiars que no pas les dirigides específicament als seus membres (Generalitat de Catalunya, 2010; Navarro, 1996). I, en aquest sentit, el treball en xarxa permet apropiar-se a la família des de més punts de vista, fer planificacions estratègiques i grupals més eficaces, i abordar les dificultats amb majors possibilitats d'èxit pel fet d'abordar canvis més estructurals i fomentar el creixement del capital social. (Riberas *et al.*, 2003; Ubieto, 2007).
- f. I, finalment, és imprescindible un plantejament sòlid i sistemàtic de l'*avaluació*, un recurrent punt feble de molts projectes educatius i socials, que permeti les organitzacions i els professionals rendir comptes d'allò realitzat, millorar i optimitzar les accions i fer els canvis precisos de cara a noves propostes (Stufflebeam i Shinkfiels, 1995; Pérez-Juste, 2006; Programa CaixaProinfància, 2011).

És precís reconèixer la proposta de treball des de la proximitat i vinculació al territori des del nou paradigma de treball en xarxa

Seguint la clàssica i vigent proposta de gestió i avaluació de projectes/programes socioeducatius CIPP (Stufflebeam i Shinkfiels, 1995; Pérez-Juste, 2006), hem adoptat les dimensions de necessitats i disseny (abans del programa), d'implementació o procés (durant el programa) i de resultats, ja siguin immediats o diferits (després del programa), per estructurar el nostre treball d'assessoria i investigació. En la primera fase del pilotatge dels projectes *Espais familiars 0-3* del programa CaixaProinfància, d'acord amb el conveni de col·laboració per a l'assessorament i la direcció científica del mateix, establert entre Fundació la Caixa i el grup de recerca PSITIC de l'FPCEE Blanquerna (Universitat Ramon Llull), hem procedit a avaluar els dissenys o projectes escrits presentats per les entitats i que són objecte d'aquest article.

Els documents *Espais familiars 0-3* analitzats van ser elaborats de forma lliure per les entitats, sense que intencionadament disposessin d'un patró previ estandarditzat. Tractant-se de projectes socioeducatius professionals, vam entendre que a priori haurien d'incloure la justificació segons la detecció de necessitats i els tres processos primordials ben descrits: planificació, programació i avaluació (Ibar i Longás, 1992 ; Vilar, 1996). Tots són indispensables per descriure bé un projecte, han de seguir una seqüència lògica, han d'estar interrelacionats i han de ser coherents i consistents entre ells. I

queden ben organitzats en models estandarditzats d'índex amb més o menys variants del tipus: justificació i context, destinataris, objectius, activitats, recursos humans, recursos materials, cronograma, pressupost i avaluació (Ibar i Longás, 1992; Longás, 1995; Vilar, 1996). Així doncs, a més dels continguts explícits en relació amb la infància 0-3 i el tipus d'acció socioeducativa, també ens ha semblat necessari qüestionar-nos sobre el tipus d'estructura formal des de la qual es presenten el projectes per treballar amb les famílies de la petita infància.

Objectius

L'objectiu principal d'aquest treball és avaluar els dissenys dels projectes *Espais familiars 0-3*

L'objectiu principal d'aquest treball és avaluar els dissenys dels projectes *Espais familiars 0-3* presentats l'any 2011 a l'Obra Social "la Caixa" per a la seva aprovació i posterior implementació en el curs 2011-12.

Concretament, ens plantejem:

1. Descriure i analitzar l'estructura formal i el contingut dels projectes.
2. Identificar el concepte d'infància 0-3 subjacent a la proposta d'acció socioeducativa amb les seves famílies.
3. Identificar i valorar l'apropiació per part dels projectes presentats dels principis rectors o del marc del programa.

Mètode

Aquesta recerca avalua el disseny de 34 projectes *Espais familiars 0-3* presentats per Fundació "la Caixa" per a la seva implementació durant el curs 2011-12. El material primari objecte d'estudi ha estat els documents presentats per les entitats en format digital (word i pdf). Els projectes estudiats han estat presentats per 18 xarxes territorials de les 31 que col·laboren en el desenvolupament del programa *CaixaProinfància*, i es distribueixen en 9 ciutats i/o àrees metropolitanes de l'Estat espanyol: Madrid (9), Barcelona (5), Saragossa (5), València (4), Sevilla (3), Màlaga (3), Bilbao (3), Balears (1) i Múrcia (1). El procés de revisió i aprovació dels projectes es va fer entre els mesos de juliol i novembre de 2011.

La metodologia bàsica utilitzada ha estat l'anàlisi de contingut dels documents presentats per les entitats. L'anàlisi s'ha fet a partir de la definició prèvia de categories i indicadors que ens han permès identificar les característiques clau segons el marc teòric de referència, tot cercant l'objectivitat, la sistematització i la quantificació quan ha estat pertinent. A més, s'ha restat obert a la identificació d'aspectes emergents en els textos no previstos en el

disseny inicial. S'ha procurat atendre dos nivells de l'anàlisi de contingut: a) el nivell superficial, aquell a què respon tot allò manifest, explícit; i b) el nivell latent, que implica la interpretació del contingut a partir de certa informació registrada com a manifestacions (Pérez-Juste, 2006).

En funció dels objectius plantejats, s'han fet tres anàlisis fonamentals que han ofert resultats en si mateixos, però que relacionats entre si han permès construir les conclusions de la recerca. Per a la descripció i l'anàlisi de les característiques formals i el contingut dels projectes s'ha analitzat la seva estructura i el contingut segons 7 variables (format, objectius, professionals, metodologia, destinataris, treball en xarxa i proposta d'avaluació). Per a l'anàlisi de la justificació i fonamentació dels projectes, s'ha analitzat la concepció que es té dels dos grans grups destinataris: la infància 0-3 en si mateixa i la família. Per valorar l'adequació en relació amb els principis rectors s'han seleccionat els més pertinents i/o que hi incideixen directament, resultant un total de 10 variables (1. Apoderament de famílies; 2. Anàlisi de necessitats prèvia al projecte; 3. Proposta global i atenció multifactorial; 4. L'infant com a centre de l'acció; 5. Coresponsabilitat amb la família; 6. Metodologia sistemàtica i acompanyament personalitzat; 7. Referents professionals estables; 8. Interdisciplinarietat i coordinació entre tècnics; 9. Sinèrgies entre programes i entitats; 10. Avaluació) que han donat peu a subvariables i ítems específics a identificar en els documents.

Resultats

A continuació es presenten els resultats obtinguts.

Característiques descriptives dels projectes

- a. **Característiques generals de format:** S'observa una gran variabilitat entre els projectes presentats. L'extensió dels projectes presentats en primera instància oscil·la entre les 2 i les 33 pàgines. Tots ells incorporen la justificació o emmarcament del projecte, el perfil de les famílies i la metodologia. En molts no hi apareixen punts fonamentals com: planificació, avaluació, anàlisi de necessitats o recursos humans, materials i infraestructures existents. En molts projectes no hi ha fonamentació teòrica o epistemològica, ni una breu contextualització de l'entitat que demana el projecte. Això ha comportat la sol·licitud d'ampliació de la informació per part dels avaluadors del 94% dels projectes presentats. Els nous enviaments d'informació han suposat en gairebé la meitat dels casos el lliurament de propostes més complexes i sistematitzades, però en la resta, meres respostes a les preguntes plantejades.

- b. Objectius:** Apareixen en els primers enviaments de tots els projectes, per tant són considerats com un element clau, tot i que no sempre el contingut és l'adequat o el més específic per a l'acció que es programa. Sovint es barregen els de procediment amb els d'aprenentatge de les famílies: *“Dotar de habilidades básicas de comunicación para la resolución eficaz de problemas”*; *“Conocer los principales hitos evolutivos de 0 a 3 años”* (Projecte 2). La major part són destinats a la mare i només en alguns casos –quan la família és el nucli de treball– també se centren en els infants. *“Aprender a prevenir problemas de comportamiento en los pequeños/as”*; *“Favorecer la sociabilidad del niño/a, ofreciéndole espacios de juego donde se potencien sus habilidades tanto comunicativas como cognitivas para su posterior desarrollo”* (Projecte 18).
- c. Professionals que lideren els espais familiars 0-3:** segons la formació són 18 educadors socials, 14 psicòlegs, 10 treballadors socials, 7 mestres i tècnics en educació infantil. Un 26% dels projectes disposen de professionals diversos com a col·laboradors puntuals en ponències, tallers o xerrades sobre temàtiques específiques (pediatres, infermers/es, nutricionistes o advocats/es). D'altra banda, sorprèn que alguns d'ells atorguen la responsabilitat a auxiliars educatius (6%), integradors socials (3%) o monitors de lleure (12%). Cal afegir com a destacable els 8 (24%) projectes que inclouen voluntaris dins els seus recursos humans, entenent aquesta figura com un acompanyant del tècnic i com un reforç al capital social del territori. *“Así, los voluntarios ofrecen apoyo al programa, con una motivación de cambio social, identificando las injusticias sociales y queriendo participar e involucrarse para que la sociedad sea más justa e igualitaria. El voluntariado es, en nuestra fundación, una opción de participación y movilización para fomentar la transformación social”* (Projecte 12).
- d. Metodologia:** La major part de recursos plantegen una metodologia basada en sessions curtes i espaiades en el temps, de tal manera que els programes tenen durades anuals. 27 (79%) projectes plantegen els espais familiars com a tallers d'entre 2 i 4 hores setmanals, mentre que 4 (12%) ho fan plantejant entre 5 i 10 hores d'atenció, i 3 (8'8%) aposten per fer o bé programes més compactats en el temps –més hores seguides i durant poques setmanes– o bé per incloure el programa CaixaProinfància com a tallers concrets dins de recursos ja existents d'atenció diària i amb altres fonts de finançament. Sorprenen les dades sobre el destinatari directe de la intervenció professional, ja que 20 (58,8%) projectes aposten pel format “escola de pares” (ponències, xerrades o tallers) *versus* els 5 (14,7%) projectes que plantegen un treball conjunt mare-fill/a. En tots els casos es plantegen accions sobre grups reduïts (5-10 famílies).
- e. Destinatari:** En l'apartat de destinataris, 22 projectes (65%) s'orienten explícitament a les famílies, 10 (29 %) a mares i 2 (6%) a infants. Aquests resultats no són totalment congruents amb l'anàlisi dels apartats de metodologia o organització de l'activitat, en els quals s'expliciten

com a destinataris dels projectes en 21 projectes (62%) la família, en 13 (38%) les mares i en cap cas els infants. Així, en alguns casos el discurs sobre els destinataris no coincideixi amb la proposta d'activitats que plantegen. “*Beneficiarios: 42 madres de familia con sus hijos de edades comprendidas entre los 0 y los 3 años*” (Projecte 4). Altres projectes ho descriuen de forma diferent: “*El programa va dirigido a menores de entre los 0 y los 3 años que viven en familias en situación de riesgo social [...] El total de familias implicadas en el programa es de 7 menores junto con sus cuidadores*” (Projecte 30).

- f. **Xarxa:** En 15 (44%) projectes analitzats no apareix cap referència a aquesta metodologia, però per contra destaquen 3 entitats que lideren xarxes socioeducatives als seus territoris. La resta se situen en aquest impàs d'iniciar-se en metodologies de treball en equip i construcció conjunta, però encara no ho fan de forma integrada. “*Pertenecemos a la Red aragonesa de entidades para la inclusión, en la que entramos a formar parte en 2010. Veíamos la necesidad de abarcar de manera más amplia el tema de la acción social, el conocer otras entidades que trabajan con colectivos en situación de vulnerabilidad social, ya que en nuestro caso esos colectivos están muy presentes, tanto en el centro como en el entorno del mismo. [...] En 2008 pusimos en marcha proyectos de atención familiar a través de una red: Infancia y familia delicias, con unos objetivos propios y una metodología de compromiso formada por varias entidades del barrio que atendían infancia y familia. También mantenemos relaciones estrechas con los centros de formación secundaria Avempace, Luis Buñuel y Océano Atlántico*” (Projecte 2).

- g. **Avaluació:** S'ha analitzat la seva aparició als projectes i el seu nivell de sistematització. En 6 (18%) dels projectes estudiats no apareix cap referència sobre l'avaluació, tot i que com s'ha comentat al marc teòric és imprescindible en un projecte socioeducatiu. En la resta de casos apareix, però només en un 50% dels projectes la podem considerar ben sistematitzada (aquella en què apareixen dades com el tipus, els agents, els indicadors, la temporalitat o els criteris). La rectificació i l'ampliació del punt d'avaluació ha estat una de les peticions més habituals d'ampliació dels correctors, la qual s'ha afegit en els nous enviaments en 12 casos (35,3%).

La rectificació i l'ampliació del punt d'avaluació ha estat una de les peticions més habituals d'ampliació dels correctors

Fonamentació teòrica dels projectes

A partir de la triangulació de la informació explicitada sota els epígrafs justificació, emmarcament o fonamentació s'han obtingut el següents resultats:

- a) **Concepció d'infància:** En 22 (64,7%) projectes no hi ha cap referència explícita a la manera com s'entén la infància en general ni la petita infan-

cia. No hi apareixen teories, ni concepcions, ni idees bàsiques sobre com s'han de tractar els infants 0-3 anys. Si bé, en la majoria de projectes, sí que hi ha epistemologia sobre el concepte de família o de parentalitat. Aquest resultat és coherent amb el contingut dels apartats de destinataris i de metodologia, centrat en la majoria de projectes sobre la família com a nucli i les mares en particular. En 4 (11,7%) projectes s'explicita que els infants són subjectes de dret i que mereixen una atenció adequada a les seves característiques pel simple fet de ser-ho. *“La infancia ha pasado a ser sujeto de derechos/obligaciones y no una mera proyección a futuro, sujeto paciente de políticas y pautas educativas de los adultos. En este sentido, los menores han ido ocupando un rol protagonista de su propio crecimiento, pasando a opinar y a proponer. Por ello, nuestra intervención se centra en las niñas y niños participantes”* (Projecte 3). En els 8 (23,5%) projectes restants l'explicitació sobre la petita infància va més en la línia de descriure les seves necessitats i les seves característiques principals com el desenvolupament de l'autonomia, la importància de la vinculació afectiva durant els primers anys, l'ús del joc per al desenvolupament o la seva sociabilitat.

- b) Concepció de família:** Destaquen en 5 (14,7%) projectes els conceptes clau de resiliència, parentalitat positiva i capacitats i potencialitats de les famílies com a punts de partida per al treball de cara la seva inserció social. *“Necessitats clau: Fomentar i enfortir les capacitats, habilitats i competències familiars que estan presents en les famílies i constitueixen mecanismes protectors”* (Projecte 7). En 6 (17,6%) projectes apareix explícitament el concepte de vincle i aferrament, necessari per a estabilitzar el desenvolupament emocional dels infants i el conjunt de la personalitat. *“El promover la creación de un apego seguro y la relación con la madre y el padre a partir de éste, es uno de los factores de protección que favorece la resiliencia en los/as niños/as”* (Projecte 24). També destaquen en uns altres 6 (17,6%) projectes aspectes com la consideració de la família des d'un punt de vista sistèmic, com a nucli inicial de la sociabilització de l'infant i com a punt de partida de la seva relació amb l'exterior. En els 17 (50%) projectes restants no s'esmenta explícitament el tipus de parentalitat que es vol promoure, entre els quals hi ha 10 (29%) projectes sense cap fonamentació teòrica sobre l'educació o el treball amb famílies que sustenti la proposta d'intervenció, tot i que la majoria sí que enumeren les característiques principals de les famílies a les quals atenen.

A nivell d'intervenció professional, els projectes se centren a descriure el seu treball als espais familiars 0-3 com a línies de prevenció de situacions de major vulnerabilitat i risc i s'atenen a reforçar el paper puntal de la dona en moltes de les famílies a les quals atenen. En alguns casos, es parla de famílies monomarentals i de la dona com a última responsable del funcionament de la llar. Només en 3 (8,9%) projectes apareix explícitament el rol masculí i les seves funcions. Algunes de les concepcions clau descrites en el marc teòric i justificades pels autors experts es concreten en els projectes

de les entitats. “*Partimos de tres hipótesis de trabajo: 1) Ninguna familia o persona que vive en condiciones de precariedad y deterioro lo hace por deseo, sino que se ven abocadas a situaciones diversas [...]. 2) Todos podemos cambiar y ser autores y protagonistas de nuestro cambio, siempre que se den las condiciones que lo faciliten y el momento apropiado para su desarrollo y permanencia. 3) Nuestra presencia en los barrios es un punto de encuentro para los mismos, como posibilidad de aprendizaje y crecimiento personal y humano*” (Projecte 29).

Adequació als principis del programa

La taula 1 recull els resultats d'analitzar l'adequació dels projectes als principis rectors de referència en funció de les variables i indicadors prèviament seleccionats. Volem destacar alguns resultats concrets.

En total hi ha 23 (67,6%) projectes que treballen amb diverses tipologies de famílies enfront dels que ho fan especialitzant-se en un col·lectiu concret (mares adolescents, famílies gitanes, famílies monomarentals, immigrades...).

Esdevé rellevant que 24 (70,5%) projectes descriuen l'anàlisi de necessitats feta prèviament al projecte i que, per tant, donen coherència a la creació del projecte i a les propostes d'activitats.

Contraposades són les dades de participació de les famílies, en tant que en 15 (44,1%) casos la iniciativa i l'actitud propositiva d'aquesta és fonamental *versus* els 7 (20,5%) projectes en què es treballa amb programes tancats.

També destaca l'absència en gairebé tots els projectes de reconeixement explícit dels referents professionals únics dels casos, així com dels plans de treball establerts amb les famílies.

Finalment, és significatiu observar el baix nombre d'entitats amb metodologies compartides i de treball en xarxa, que només s'intueixen en 11 (32,3%) projectes.

Taula 1: Resultats anàlisi dels principis rectors

Principis, variables i indicadors	Núm.	%
P1-1: Obertura al concepte d'Arés Muzio.		
Expressen un discurs obert sobre el concepte de família	26	76,5
No descriuen la seva epistemologia sobre la família	8	23,5
P1-2: Atenció a diverses tipologies de família.		
Treballen amb diferents tipologies de família	23	67,6
Treballen amb una tipologia concreta de famílies (ex.: mares adolescents, famílies gitanes, etc.)	10	29,4
Ns/Nc	1	2,9
P1-3: Es reforça la resiliència de la família.		
Apareix el concepte en el discurs del projecte	3	8,8
No apareix el concepte textualment en la redacció del projecte però se sobreentén que es treballa	14	41,2
No apareix el concepte i tampoc no s'entreu	17	50
P2-1: Descripció d'una anàlisi de necessitats de les famílies destinatàries i de l'entorn previ al disseny del projecte.		
Es descriu el procés d'anàlisi de necessitats feta prèviament al projecte	24	70,6
No apareix cap referència a l'anàlisi de necessitats	10	29,4
P3-1: Tipologia de recurs.		
El recurs dona atenció i suport a diverses àrees de necessitat dels usuaris	24	70,6
El recurs dona atenció i suport únicament al maternatge	10	29,4
P3-2: Els programes són flexibles i s'adapten a les necessitats de les famílies.		
Els programes estan adaptats a cada família	16	47
S'han elaborat programes tancats i les famílies s'hi adequen	8	23,5
Ns/Nc	10	29,4
P3-3: Nombre de membres de la família atesos.		
Atenció a mare, fill/s i d'altres membres de la família	4	11,8
Atenció a mare i fills 0-3	26	76,5
Atenció a un membre de la família (mare o fill)	4	11,8
P4-1: Les activitats proposades estan especialment dirigides als infants.		
Existeix i es publica una proposta sistematitzada d'activitats per als infants	10	29,4
Els infants disposen d'atenció professional (tipus espai de guarda) però les activitats no estan planificades ni sistematitzades.	9	26,5
No se'n parla	13	38,2

Taula 1: Resultats anàlisi dels principis rectors

P4-2: Existeix un discurs sobre la pròpia concepció de la infància.		
S'explicita i es defensa en el discurs de l'entitat una postura ideològica concreta	5	14,7
Es dóna informació molt breu de caire ideològic i epistemològic	3	8,8
No apareixen definits els aspectes epistemològics ni ideològics en un punt a part, encara que es poden deduir d'altres apartats del projecte.	9	26,5
No es fa cap tipus de referència al marc ideològic i epistemològic de l'entitat sobre la petita infància	17	50
P4-3: Les activitats per als adults tenen com a focus el desenvolupament de l'infant.		
Les activitats es desenvolupen majoritàriament de forma conjunta mare-fill	5	14,7
Es realitza alguna activitat conjunta mare-fill però molt minoritària	18	52,9
No es realitza cap activitat conjunta (tot i que les dirigides als adults tenen la infància com a temàtica principal)	11	32,3
P4-4: L'espai és adequat a les necessitats dels infants 0-3.		
L'espai i els materials s'adeqüen a les necessitats dels infants	18	52,9
L'espai no està condicionat d'acord amb tota la població atesa (infants i adults)	1	2,9
No es coneix com és l'espai	15	44,1
P5-1: Tipus d'assistència de les famílies al recurs		
Les famílies assisteixen al recurs de forma habitual (+4h/setmana)	13	38,2
Les famílies assisteixen al recurs de forma escalonada (-4h/setmana)	21	61,8
P5-2: Implicació i protagonisme de les famílies en la presa de decisions		
Les famílies prenen decisions dins la seva participació al recurs (pla de treball, idees, d'objectius, tallers habituals, interessos, etc.)	15	44,1
Es té en compte l'opinió de les famílies en l'execució de l'activitat diària del centre però de forma poc vinculant. La posició de l'usuari és més aviat passiva	7	20,6
Ns/Nc	12	32,3
P6-1: Es fa una primera detecció de necessitats de la família per encarar l'acció socioeducativa		
Sí	19	55,9
No es descriu	15	44,1
P6-2: S'estableix un pla de treball individualitzat (o familiar) per tal d'atendre des de les necessitats concretes.		
Sí	19	55,9
No se'n parla	15	44,1

Taula 1: Resultats anàlisi dels principis rectors

P6-3: Es realitzen avaluacions sistemàtiques dels plans de treball establerts.		
Sí	12	35,3
No es descriuen	22	64,7
P7-1: Existeix un referent professional únic i clar de cada família usuària amb qui el professional del recurs té contacte directe.		
Sí	9	26,5
No es descriu	25	73,5
P8-1: L'equip de professionals de l'espai familiar es coordina amb el referent del cas i la resta de professionals que hi estan intervenint.		
Freqüència molt alta (mensual)	4	11,8
En moments clau del procés	7	20,6
Ns/Nc	23	67,6
P8-2: Intervenien en el procés professionals de diverses matèries		
Atenció de 2 o més professionals diferents (de forma directa o indirecta)	26	76,5
Atenció d'un únic professional	8	23,5
P8-3: Les decisions importants que afecten de forma clara la família es prenen conjuntament		
Sí	7	20,6
No es descriu	27	79,4
P9-1: El projecte té relació amb altres programes existents al territori de la pròpia entitat o d'altres (inserció laboral, atenció psicològica, violència, etc.).		
Sí, molta relació	7	20,6
Sí, relació en alguns aspectes	10	29,4
No se'n parla	17	50
P9-2: El projecte respon a una línia de treball pactada entre la família i els referents, a la vegada que es realitzen altres processos per fomentar la inclusió social.		
Sí	11	32,3
Ns/Nc	23	67,6
P9-3: L'entitat té relació directa amb altres entitats de la zona.		
Formen part de xarxes locals i hi ha treball cooperatiu amb altres entitats	2	5,6
Es realitzen treballs conjunts de forma puntual amb altres entitats de la zona	9	26,5
Ns/Nc	23	67,6
P10-1: Temporització de l'avaluació.		
Es realitzen amb una freqüència setmanal o mensual	9	26,5
Es realitzen avaluacions trimestralment	10	29,4
Es realitzen avaluacions anualment	4	11,8
Ns/Nc	11	32,3

Taula 1: Resultats anàlisi dels principis rectors

P10-2: Agents d'avaluació.		
Es tenen en compte diversos agents avaluadors, entre ells, les mateixes famílies	23	67,6
Ns/Nc	11	32,3
P10-3: Tipus d'avaluació.		
Es realitzen avaluacions mixtes (qualitatives i quantitatives) i amb indicadors d'avaluació establerts prèviament	17	50
Es realitzen avaluacions però no es coneixen els indicadors ni el sistema quantitatiu/qualitatiu	12	35,3
Ns/Nc	5	14,7

Discussió de resultats

L'elevat índex de retorn per part dels avaluadors dels projectes per informació insuficient (manca de planificació, recursos humans o avaluació) i que responen a les preguntes clau –què, com, per què, on, a qui, amb què– de qualsevol disseny operatiu (Frank i Meder citat en Vilar, 1996) pot indicar o bé una baixa comprensió del que es demanava o un preocupant nivell de precarietat i baixa professionalitat en les entitats concursants.

Dels projectes aconseguits, després de la revisió sol·licitada, hi ha unanimitat en el pes dels objectius, que són considerats clau, tot i que no sempre esdevenen coherents amb l'anàlisi de necessitats ni congruents amb la programació d'activitats. Podria donar-se certa dissociació, habitual en molts projectes, entre finalitat i accions, de forma que els objectius compleixen més una funció justificativa que orientadora de la praxi i guia de l'avaluació.

En el conjunt de projectes s'observa una alta diversitat de professionals, explicable en part per la varietat de temàtiques que es treballen, de forma que si bé la intervenció socioeducativa és liderada per un tècnic socioeducatiu, també hi participen experts de disciplines com la psicologia, la salut, el dret, etc. Gairebé no es reconeixen perfils especialitzats en educació infantil, perfil que sembla tenir més reconeixement en l'àmbit escolar.

La majoria de projectes (79%) opta per fer sessions setmanals curtes i expandir la intervenció al llarg d'un període de temps d'un curs. D'aquesta manera, s'afavoreix d'aquesta una major possibilitat de seguiment de la família en detriment d'un impacte més intensiu. Només les entitats que emmarquen els espais familiars 0-3 dins un projecte més ampli i amb altres fonts de finançament plantegen el taller com a activitat diària, complementant les activitats habituals. Ambdues estratègies semblen clarament justificades i l'avaluació de resultats haurà de permetre confirmar l'encert.

Podem classificar els projectes *Espais familiars 0-3* en dos grans tipus: aquells que plantegen la intervenció bàsica amb els progenitors –i més concretament amb les mares– a partir de tallers o xerrades formatives sobre el desenvolupament, el vincle i les dificultats de la maternitat; i aquells que plantegen una acció de treball conjunta entre mares i fills a través de jocs i del reforç dels hàbits i pautes quotidianes. Aquest fet s'ha observat clarament en les planificacions i les programacions anuals que presentaven esquemes de contingut teòric per a discutir i treballar i que, en alguns casos, contradeïen els apartats de destinataris que incloïen els infants com a col·lectiu diana. Cal entendre que són propostes diferents que, si bé poden respondre a alguns objectius comuns, impliquen una construcció de l'acció totalment distinta, proposant en un cas mètodes deductius (reflexionem a partir del que ens expliquen, ho discutim i finalment ho apliquem) i en l'altre mètodes més inductius (reflexionem a partir de la pràctica). En relació amb el gran núme-

ro de projectes (58,8%) que plantegen xerrades o tallers formatius teòrics cal insistir en la conveniència de conceptualitzar l'espai familiar 0-3 com a espai conjunt mare/pare-fill. Aquest model esdevé més eficaç quan es volen canviar comportaments i conductes, perquè genera un aprenentatge més significatiu i reforça, mitjançant la imitació i la supervisió de l'educador, les bones pràctiques.

També hem de fer una aportació crítica enfront l'absència de discursos sòlids, segons les tendències actuals, sobre la petita infància. Aquesta mirada queda especialment allunyada també de les pràctiques. La majoria de projectes tenen molt més clars i desenvolupats aspectes de competències i habilitats parentals, rols, i reforç de pautes educatives –en conseqüència, també el treball amb els adults de la família– que els principis i accions a fer amb els infants de 0-3 anys. Existeix el perill de proposar tallers massa desvinculats de les necessitats reals de cura, protecció i educació a l'etapa de la petita infància.

D'altra banda, també s'ha pogut comprovar que la reflexió ideològica i epistemològica sobre els destinataris de la intervenció encara és molt breu i fins i tot, en alguns casos, inexistent. La no aparició d'aquesta justificació explícita als projectes pot respondre a dues causes: o bé a la poca consciència sobre la qual es desenvolupa la pràctica diària, i per tant estaríem parlant de perfils professionals actuadors més que no pas reflexius; o bé a la relació inexistent que atribueixen els autors entre discurs epistemològic i projectes socioeducatius, i que ens portaria a haver de repensar perquè serveixen i què han d'incloure. Tot plegat també ens porta a especular sobre la relació teoria-pràctica i sobre quin encaix juguen l'una amb l'altra.

El decalaix entre les recomanacions teòriques descrites pels experts en relació amb la idea de xarxa i coresponsabilitat entre professionals i les pràctiques descrites mostra que encara les concepcions de l'acció són excessivament jerarquitzades i parcel·lades. La complexitat de les situacions de les famílies destinatàries dels espais familiars 0-3 demana pensar el projecte des de la globalitat de l'acció social, explicitant les formes de col·laboració i les sinergies entre entitats d'un mateix territori o pràctiques de treball conjuntes amb altres programes. En tant que vèiem al marc teòric que són metodologies més eficaces sobre les problemàtiques complexes amb què es treballa, és comprensible pensar que cal un major esforç per promoure-les.

Una segona pràctica professional també en extensió és l'avaluació, que en moltes ocasions ha estat motiu de revisió per part dels avaluadors i que és també un dels principis rectors del programa en tant que s'orienta envers l'eficiència i la qualitat. No obstant això, sorprèn que davant la petició d'incloure-la als projectes, les entitats no tenen problemes per a definir-ne agents, tipus, metodologies i temporització (tot i que sí que hi ha confusions d'indicadors, objectius específics i instruments), fet que ens duu a pensar que no es tracta tant d'un desconeixement com d'una pràctica insuficientment desenvolupada.

Les concepcions de l'acció són excessivament jerarquitzades i parcel·lades

Un dels aspectes que caldria destacar com a potencial de la major part d'entitats és el treball grupal que es fa amb les famílies. Això no obstant, segons s'ha vist, el treball individualitzat o familiar queda una mica desatès en els dissenys, atès que només el 50% descriuen el treball específic amb cada família de forma intensiva i per separat, per tal de garantir un acompanyament acurat del procés. Aquest és un factor de qualitat important, ja que la gran diversitat de famílies ha de dur al professional a entendre-la com un element enriquidor que cal potenciar i des del qual s'ha de treballar (López i Escudero, 2003). Tal com fan alguns projectes, ens sembla necessari comprometre's a intervenir des dels *Espais familiars 0-3* d'acord amb un pla de treball familiar. El mateix model del programa CaixaProinfància defensa aquesta pràctica perquè ofereix una major estabilitat i seguretat a la família en confiar en un professional referent de l'acció social coneixedor de tots els processos que s'estan desenvolupant, a la vegada que coordinador i nexa de tots els tècnics que intervenen de forma simultània. Aquesta mancança es podria explicar per encara un protagonisme fluix de la sistematització de processos d'intervenció particulars i unes pràctiques inexistentes de coordinacions de casos.

Ens qüestionem
fins a quin punt els
projectes no
segueixen
mostrant un
decalaix crònic
entre els
pensadors i
l'acadèmica i els
professionals

El conjunt dels resultats mostren discrepàncies rellevants entre els plantejaments teòrics vinculats a l'acció socioeducativa i a la gestió de polítiques públiques i allò que descriuen els projectes en els apartats operatius (programa d'accions, activitats, etc.). Ens qüestionem, doncs, fins a quin punt els projectes de moltes entitats no segueixen mostrant un decalaix crònic entre els pensadors i l'acadèmica i els professionals que treballen directament al territori.

Conclusions

La metodologia de recerca avaluativa que hem seguit ens ha permès cobrir funcions avaluatives del tipus descriptiu, preventiu, de control de qualitat, predictiu, reguladora i de desenvolupament (De Ketele-Roegiers, 1995). La recerca ens ha permès conèixer amb detall els projectes, però també ens ha permès desenvolupar un mètode vàlid per replicar en avaluacions de nous projectes *Espais familiars 0-3*. A la vegada, pot ser un bon punt de partida per a seguir treballant amb les entitats i els professionals del territori per a la seva millora.

Els projectes *Espais familiars 0-3* se centren en l'enfortiment de les competències parentals i el vincle amb el fill, però es polaritzen en dos models: els que treballen noms amb els pares i els que es desenvolupen conjuntament mares (pares) i fills. Els referents teòrics mostren aquesta darrera opció com la més idònia.

Entre les fortaleeses dels projectes avaluats destaquem el treball grupal amb grups de pares i mares, les anàlisis de necessitats prèvies als territoris i la multidisciplinarietat dels qui participen en els projectes. Mentre que considerem que cal seguir enfortint el treball individualitzat, les metodologies avaluatives i la reflexió epistemològica sobre el col·lectiu al qual s'atén i sobre la pròpia intervenció.

La proposta dels projectes *Espais familiars 0-3* s'adreça a grups reduïts, fet que pressuposa canvis importants en la majoria d'elles, però el seu impacte poblacional és baix. El treball que es fa té una condició molt individualitzada i per tant és interessant que vagi acompanyat d'altres recursos al mateix territori que puguin respondre també a la resta de necessitats de les famílies. Tanmateix, atesa la importància preventiva i estratègica de treballar amb la petita infantesa, cal posar de relleu la necessitat d'ampliar els recursos socioeducatius per a l'etapa 0-3 en tots els territoris i, molt especialment, en aquells amb més carències.

L'estudi fet ens deixa molts interrogants, per altra banda emergents dins el sector social i educatiu, entorn la cultura professional. ¿De quina manera s'ha d'incidir per a millorar les pràctiques professionals entorn a la sistematització de projectes socioeducatius? ¿Quins frens dificulten la implantació d'un treball en xarxa en un territori? ¿Com enfortir una actitud professional investigativa i reflexiva que afavoreixi la contínua millora de l'acció socioeducativa? Pensem que l'avaluació sistemàtica, integrant l'avaluació del disseny amb l'avaluació de la implementació i els resultats, ens en podrà donar alguna resposta.

Núria Capdevila i Seix
nuriacapdevila@gmail.com

Jordi Longás Mayayo
jordilm@blanquerna.url.edu

Grup de recerca PSITIC de la Universitat Ramon Llull

Bibliografia

Amnistia Internacional Catalunya. *Declaració Universal dels Drets dels Infants*. Recuperat el 13 de juliol 2012 a <http://www.amnistiacatalunya.org/edu/docs/nu-dec-infants.htm>.

Assemblea General de Nacions Unides. *Convenció sobre els Drets de l'infant*. Resolució 44/25, de 20 de novembre de 1989. Ginebra.

Barudy, J.; Dantagnan, M. (2010). *Los buenos tratos a la infancia: parentalidad, apego y resiliencia*. Barcelona: Gedisa.

Barudy, J.; Marquebreucq, A. (2009). *Hijas e hijos de madres resilientes: traumas infantiles en situaciones extremas: violencia de género, guerra, genocidio, persecución y exilio*. Barcelona: Gedisa.

Botbol, M. (2008). *Bebé, bienvenido al mundo (0-3 años)*. Madrid: Síntesis.

Comellas, C. (1996). "Famílies multiproblemàtiques. La paradoxa de la societat del benestar". Dins: *Educació social. Revista d'intervenció Socioeducativa*, 4, p. 70-93.

Generalitat de Catalunya. Departament d'Acció Social i Ciutadania. (2010). *Pla d'atenció integral a la infància i l'adolescència de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Generalitat de Catalunya. Departament d'Acció Social i Ciutadania. *Cartera de Serveis Socials 2010-2011*. Recuperat el 13 de juliol 2012 a http://www20.gencat.cat/docs/dasc/01Departament/08Publicacions/Coleccions/Lectura_facil/publicacions_lectura_facil/num_2/carteraserveissociallecturafacil.pdf.

Generalitat de Catalunya. *Observatori dels drets de la infància*. Recuperat el 15 de novembre de 2012 a http://www20.gencat.cat/docs/dasc/03Ambits%20tematics/07Infanciaiadolescencia/Observatori%20drets%20infancia/destacats%20columna%20dreta/Convencio_drets_infancia.pdf

Generalitat de Catalunya. Departament de Benestar Social i Família. (2011). *Pacte per a la infància a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Ibar, M.; Longás, J. (1992). *Cómo organizar y gestionar una entidad de Animación Sociocultural*. Madrid: Narcea.

Juul, J. (2004). *Su hijo, una persona competente*. Barcelona: Herder.

Longás, J. (1995). Projecte d'Intervenció i Voluntariat en les Entitats d'Iniciativa Social. *Revista Fòrum 2*.

López, S.; Escudero, V. (2003). *Familia, evaluación e intervención*. Madrid: CCS.

Martínez, M.; Albaigés, B. (2011). *L'estat de l'educació a Catalunya. Anuari 2011*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

Morin, E. (2001). Los siete saberes necesarios para la educación del futuro. Barcelona: Paidós

Navarro, S. (1996). "Un enfocament alternatiu a la intervenció amb famílies des de la comunitat". Dins: *Educació social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 4, p. 48-69.

Obra Social “la Caixa” (2011). *Programa CaixaProinfancia: modelo de promoción y desarrollo integral de la infancia en situación de pobreza y vulnerabilidad social*. Barcelona: Obra Social “la Caixa”.

Pagès, A. (2005) *Bases hermenèutiques de l'educació: vers una lectura pedagògica de H. G. Gadamer*. Barcelona: Revista Temps d'educació.

Parlament de Catalunya. *Generalitat de Catalunya*. Recuperat el 14 de juliol de 2012 a <http://www.parlament.cat/activitat/constitucio.pdf>.

Pérez, C. (comp.). (2001). *La familia: nuevas aportaciones*. Barcelona: Edebé.

Pérez-Juste, R. (2006). *Evaluación de programas educativos*. Madrid: Muralla.

Piaget, J.; Inhelder, B. (1977). *Psicología del niño*. Madrid: Morata.

Riberas, G.; Vilar, J.; Pujol, P. (2003). *Disseny de les intervencions socio-educatives*. Barcelona: Pleniluni.

Spitz, R. (1993). *El primer año de vida del niño*. Madrid: Fondo de cultura económica.

Stufflebeam, S.; Shinkfiels, A. (1995) (3a reimpressió). *Evaluación sistemática. Guía teórica y práctica*. Barcelona: Paidós.

Thió, C. (2003). *Entre pares i fills*. Barcelona: Barcanova.

Ubieto, J. R. (2007) “Models de treball en xarxa”. Dins: *Educació social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 36, p. 26-39.

Vilar, J. (1996). “De la planificación a la programación: Instrumentos metodológicos para el diseño de las intervenciones socioeducativas”. Dins: *Educación social. Revista de Intervención Socioeducativa*, 3, p. 11-49.

Vilar, J. (2008). “Implicaciones éticas del trabajo en red y la acción comunitaria”. Dins: *Revista Cultura y Educación*, 20, p. 267-277.

Vilar, J.; Planella, J.; Galceran, M. (2003). “Límits i possibilitats de l'acció pedagògica en l'educació social”. Dins: *Educació social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 25, p. 11-28.

